

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

כתב ונערך על ידי הרב יצחק בירך דסקל

מחבר גליונות "משך חכמה המבואר"

דיין בבית דינו של הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א

דיין בבית דינו של הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א

ור"מ בישיבת סדיגורה בני ברק

בס"ד גליון מט פרשת וירא תשע"ד

יוצא לאור על ידי מכון בינת המשפט. טל: 052-7611435

פיקס: 054-8494-555 | y.b.daskal@gmail.com

לשמיעת השיעור במערכת וזניץ בא"י: 054-8494-555

מחיר: 0747181000 | בטלפון:

פסק בית דין - מציל מגזל

וההולך לערכאות - עובר גם בגזל

החייב טועה היה, כמבואר בברטנורא ובתו"ט (שם) ובסמ"ע (סימן יז ס"ק כד) מוסיף "דאפילו אם הוכחש על פניו ויודע שבמזיד תבעו, או הלה כופר שלא כדין, מכל מקום יש לומר דמשום מלוה ישנה שיש לזה על זה עשה כן".

ב. מדוע קשה לקבל את הדין

והנה דקדקה המשנה והתנתה תנאי, מתי יהיה בעיניו כזכאים: "כשקבלו עליהם את הדין". כי קבלת הדין אינה דבר של מה בכך, כי אדם התובע חבירו לדין תורה בטוח בצדקתו. לקבל שטעה בתביעה איננה דבר קל ולא רק בדין תורה, מעטים האנשים שיוכלו לומר בשווין נפש: "טעיתי"! דרוש לזה הרבה מאוד חוסן נפשי ומדת האמת. קל יותר לומר שהשני טעה. קל וחומר בפסק בית דין אשר חייבוהו ממון, קשה מאוד לקבל זאת, וזו הסיבה שגם לאחר פסק הדין - הידידות שבין היריבים מהם והלאה.

לפיכך דקדקה המשנה, ש"אם מקבלים" עליהם את הדין יהיו בעיניך כצדיקים. וביאר רבינו התו"ט במתק לשונו (בשם דרך החיים) "כי קבלת הדין אחר המחלוקת שהיה להם. הוא מחמת הצדקות שיש בהם". כלומר, אדם צדיק יקבל עליו את הדין.

ג. פסק דין אמת מציל מאיסור גזל החמור

והנה איסור גזל חמור הרבה יותר מאלפיים דולר שחייבוהו בית דין, שהרי נפסק בשו"ע (אורח חיים סימן תרנ"ו ברמ"א) בשם הרשב"א: "אבל לא תעשה, יתן כל ממונו קודם שיעבור" ע"כ. ובביאור הגר"א שם הביא מקורות מהגמ' לפסק זה. ובפסק דין התברר שהנתבע מחזיק ממון חבירו בידו, ועובר בלאו אם לא ישיבהו, נמצא שהדיין מזכה את החייב ומצילו מאיסור גנבה וגזלה שהוא חמור הרבה הרבה יותר מתשלום אלפיים דולר, שהרי על איסור לאו חייב אדם לתת כל ממונו. וזה כונת התו"ט, כי "לקבל" דהיינו להרגיש פסק דין בדרך הזו, צריך להיות צדיק, וזה כוונתו "שקבלת הדין היא מחמת הצדקות שיש בהם".

נמצא שהנתבע בכי"ד יהיה צריך לחשוש לנפשו - הרבה יותר מעצם תביעת הממון - שאולי ממון חבירו בידו. ואף על פי שברור לו שהתובע אינו צודק, אדם קרוב אצל עצמו. לפיכך ראוי שהנתבע יבקש שיתברר הדבר בבית דין כדי להצילו מאיסור גזל החמור.

הנידון

לאחר שהנתבע לא הסכים לבוא לדין, קבלתי היתר מבית דין לדון בערכאות, וזכיתי בפסק דין בערכאות במליון דולר. כיון שהנתבע לא מסכים לשלם, האם אני יכול לפנות להוצאה לפועל?

תשובה

אסור לפנות להוצאה לפועל משני טעמים: א. יש לברר האם על פי תורה הנתבע באמת חייב מליון דולר. ב. דיני כפייה של הערכאות אינם על פי תורה, וצריך היתר מבית דין.

מקורות התשובה:

א. הטעם שצריך הדיין לחשוש שבעלי הדין רשעים

באבות (פרק א, ח) איתא: "יהודה בן טבאי אומר כו' כשיהיו בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים, וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאים כשקבלו עליהם את הדין" ע"כ. וכן פסק בשולחן ערוך שולחן (חושן משפט, יז, י) "ואם באו לפניו אחד כשר ואחד רשע, לא יאמר: זה רשע וחזקתו משקר וזה בחזקת שאינו משנה בדבורו אטה הדין על הרשע, אלא לעולם יהיו שני בעלי הדין בעיניו כרשעים, ובחזקת שכל אחד מהם טוען שקר, וידון לפי מה שיראה לו מהדברים; וכשיפטרו מלפניו יהיו בעיניו ככשרים, כשקבלו עליהם את הדין; וידון כל אחד לכף זכות".

והטעם שיהיו בעיניו בעלי הדין כרשעים, מבואר בנתיבות (שם, חידושים ס"ק י"ח בשם הסמ"ע ס"ק כ"ג) דהיינו באופן שיש הכחשה ביניהם, דאז ניכר שאחד משקר ורשע, באופן זה אסור לדיין להחליט מי הרשע, אלא יהיו שניהם בעיניך כרשעים ותדון לפי ההלכה בלבד, ולא לפי ראות עיניך מי רשע ומי צדיק.

אלא שצריך ביאור, הרי מצוה לדון כל אדם לכף זכות (אבות א, ו. שבת קכז, א), אם כן מדוע ציוו חז"ל על הדיין לחשוש שבעלי הדין רשעים, ולא אמרו שיחשוב הדיין בלבו שטועים הם בשגגה. אבל ירדו לעומק נפש הדיין, והזהירו אותו שלא יחשוב שצדיקים הם, וטועים, כי אז לא יוכל להוציא הדין לאמתו, כי לא ירד לחפש תרמית בטענותיהם, לפיכך, לצורך העמדת הדין על האמת, חובה על הדיין לחשוש בהם. אבל לאחר פסק הדין יהיו בעיניו כזכאים, דהיינו אפילו החייב יהיה בעיניו כזכאי, ויאמר הדיין בלבו שמא

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

הממון, ומסיים: "דמשום שלא רצה לציית לדין תורה לא הותר לגזול ממנו" ע"כ.

לפיכך אע"פ שבמקרים מסויימים מותר ללכת לערכאות של גויים לדון לפניהם, מ"מ, איסור גזל לא הותר עבור זה. ואם הוציא ממון מחבירו על ידי ערכאות גזל הוא בידו, אלא יברר בבי"ד איך פסק ההלכה בדין תורה. ואין צריך לומר, שההולך לערכאות ללא היתר בית הדין שמלבד האיסור החמור שהרים יד בתורת משה, עוד איסור גזל עליו בהרבה פעמים כי אין פסק דינם כפסק דיננו.

ו. טעם: "המוציא מתבירו עליו הראיה"

לאור המבואר צריך ביאור, מדוע בספק ממון שבידו "המוציא מחבירו עליו הראיה", והרי איסור גזל הוא חמור יותר, והיה ראוי מחמת ספק איסור תורה להוציא את הממון מתחת ידו שלא יעבור באיסור גזל. וכבר קדם בשאלה זו הכנסת הגדולה (סי' כה בכללי הקים לי ס"ק ז) בשם הרב הגדול מהו"ר רבי יחיאל באסן זצ"ל, ותירץ, שאם נוציא הממון מספק וניתן לשני, יהיה ספק גזל אצל המוציא, אם כן אי אפשר לצאת ידי שמים בספק גזל, שמכל מקום יהיה אחד עובר באיסור גזל, ולא חייבה תורה שימחול אחד לשני מספק, אלא על כורחך, שבאופן כזה לא עובר על איסור גזל, כיון שאי אפשר להשיבו.

ובאורים ותומים (סי' כה קיצור תקפו כהן עמ' לז) תמה עליו, שמכל מקום, לצאת ידי איסור גזל היה עליו להחזיר לחבירו, ואם חבירו אין לבו נוקפו לקבל הגזל יהיה לבו של המחזיק נוקפו לא להניח ספק גזל בידו. ונראה בכוונת מהר"י באסן, דכיון שיש ביד המוחזק ספק גזל, לא אמרה תורה שיבוא להכשיל את חבירו באיסור גזל, אפילו שאין לב חבירו נוקפו, מכל מקום, פשוט שלא לזה התכוונה תורה.

עוד הקשה באורים ותומים, שבאופן שחבירו טוען שברור לו שהממון שלו הרי אין לבו נוקפו, ומדוע באופן זה לא ישיב לחבירו. וגם בזה נראה ליישב, דמכל מקום כיון שהמוחזק יש ספק גזל בידו, ולדעתו הוא רק ספק, וכשם שאם יחזיק בידו אולי יעבור בגזל, כמו כן אם יתן לחבירו אולי חבירו יעבור באיסור גזל, ומה בכך שחבירו ברור לו, מכל מקום, לא אמרה תורה לאדם שיכשיל חבירו באיסור גזל.

והנה כל זה דוקא להוציא תחת ידו מחמת ספק, זה לא אמרה תורה, אבל לענין לתפוס ממון חבירו כשספק לו אם הוא שלו, נחלקו בזה הפוסקים והובאו דבריהם בפתחי חושן (גניבה פרק א' סעי' יב והערות לא-לב). ועוד מבואר שם, שכשאין הממון שלו, אבל יש לו ספק אם הוא של חבירו, ודאי אסור ליטול הממון מחמת ספק גזל, ומבואר בבא קמא (צט:) דגם ספק גזל אסור, ולא התירו רק באופן שיש ספק שמה הוא שלו, ואין כאן המקום להאריך בזה.

לפיכך מי שהתחייב בבי"ד הוא באמת יוצא זכאי, כיון שעל ידי פסק הדין יהיה נקי מאיסור גזל החמור פי כמה וכמה מתשלום פסק הדין. וכלשונו הטהור של התוס' יו"ט: "שקבלת הדין, היא מחמת הצדקות שיש בהם".

ד. חומר איסור הליכה לערכאות – הרים יד בתורת משה רבינו ע"ה וגזל את חבירו

איסור ההליכה לערכאות מבואר בשולחן ערוך (חושן משפט הלכות דיינים סימן כו, א) וז"ל "אסור לדון בפני דייני עובדי כוכבים ובערכאות שלהם (פירוש, מושב קבוע לשריהם לדון בו), אפילו בדין שדנים בדיני ישראל, ואפילו נתרצו ב' בעלי דינים לדון בפניהם, אסור. וכל הבא לדון בפניהם, הרי זה רשע, וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת מרע"ה" עכ"ל.

והנה מלבד האיסור החמור שהרים יד בתורת משה יש איסור חמור מאוד, והוא: גזל! שהרי בערכאות פוסקים את המשפט לפי חוקיהם, ואין חוקי התורה כחוקי המשפט, וברוב הפעמים יפסקו בערכאות לחייב את החייב שבדין תורה הוא פטור, אם כן המוציא ממון בערכאות הוא גוזל את חבירו.

והטעם שלא אמרו חז"ל שאסור ללכת לערכאות אסור מחמת גזל, כיון שאפילו כשדנין הערכאות בדיני ישראל יש איסור הליכה בערכאות, כמבואר בגיטין (פח:): וכן פסק המחבר (ח"מ סי' כו): "אסור לדון בפני דייני עובדי כוכבים ובערכאות שלהם (פי' מושב קבוע לשריהם לדון בו), אפילו בדין שדנים בדיני ישראל." ע"כ.

ה. מי שקיבל היתר לדון בערכאות – חייב לברר הדין לאחר מכן בבית דין

לפיכך אם קיבל אדם היתר מבית דין ללכת לערכאות, כגון שחבירו לא מקבל דין תורה, אע"פ שנפסק דינו בערכאות, מכל מקום מאיסור גזל לא יצא - אם יחייבוהו בערכאות יותר ממה שחייב על פי דין תורה. וכבר קדם לדון בזה אחד מגדולי הראשונים, הוא רבינו התשב"ץ (שו"ת תשב"ץ חלק ב סימן רצ) אחר שהאריך באיסור הליכה לערכאות, כתב וז"ל: "וכל זה הוא אפילו דיניהם כדינינו, ואין בעמידה לפניהם זולתי עלוי דתם. אבל אם דיניהם אינו כדינינו הדבר פשוט שהוא אסור, והדן לפניהם הרי הוא גזלן ופסול לעדות עד שישלם מה שנטל ממנו שלא כדינינו, אע"פ שזכה כדיניהם. ודבר זה לרוב פשיטותו לא ניתן ליכתב. ואם קדש אשה באותו ממון שנטל כדיניהן שלא כדינינו, אינה מקודשת" עכ"ל. והביאו להלכה רבי עקיבא אייגר בגליון שו"ע (ח"מ סי' כ"ו). וכן כתב בשו"ת אבני נזר (יורה דעה סימן קלג) באחד שסרב לדין וקבל היתר ללכת לערכאות והוציאו ממון מהנתבע שלא כדין תורה, והורה לאסור ליטול